

Бюджет-2020: шлагбаум для розвитку армії

"У 2020 році Міноборони одержить ресурси на утримання армії і трохи на тактичну війну", — сказав мені генерал з 20-річним досвідом підготовки програм і документів у секторі безпеки після ознайомлення з проєктом бюджету програми уряду. Зітхнув і додав: "Зверніть увагу: в програмі уряду не знайти ані слова про створення професійної армії, як немає нічого й про розвиток оборонної промисловості. Армія залишається за межами пріоритетів нинішньої влади".

Формально проєкт бюджету для Міноборони на 2020 р. покриває менш ніж 50% заявлених Генеральним штабом Збройних сил України потреб. А саме: у бюджет військового відомства закладено 102 млрд грн при оцінці потрібної цифри в 220 млрд грн. Впадає в око ще одна цифра: рядок "Розвиток, закупівля, модернізація і ремонт озброєння, військової техніки, засобів і обладнання" передбачає 16,6%. Це, між іншим, вельми далеко від стандартів НАТО, які передбачають на закупівлю від 25 до 30% оборонних витрат. Для порівняння: нинішнього року у цьому ж рядку передбачено 16,97% оборонних витрат. Примітно, що з передбачених у рамках цієї статті в 2019 р. 18,1 млрд грн майже 5 млрд грн піде на ремонт і обслуговування наявних озброєнь і військової техніки (ОВТ) ЗСУ. Тому запитання, чи можна розвинути оборонний потенціал країни в рамках колишнього ставлення до армії, стає риторичним. Армія України, яка воює, 2020-го не наблизиться до високотехнологічної, навіть якщо вдасться створити "державу у смартфоні".

Хоча з самого початку команда Зеленського й не приховувала, що оборонка й армія не потрапляють до сфери пріоритетів перебудови країни, реально проєкт бюджету й програма уряду для низки експертів стали відчутним сигналом, що державний корабель може взяти ризикований курс. Або навіть помилковий.

Загрози, які нікуди не зникли

У вересні міністр оборони РФ Сергій Шойгу кинув недвозначне зауваження: "Екстремістів в Україні однаково доведеться зупиняти. Шкода, що це не зробили раніше". У перекладі на звичайну мову це означає: Кремль, як і раніше, готується до масштабної війни на знищення України, жалкуючи, що свого часу змарнував момент результативної атаки.

Наведу лише деякі нюанси підготовки РФ до війни. На початок 2019 р. загальна оснащеність російських ЗС сучасними зразками озброєння і військової техніки зросла до 61% (у сухопутних військах — 48,3, у Повітряно-космічних силах — 74, у ВМФ — 62,3, у повітряно-десантних військах — 63,7%). В одній держструктурі України вивели наш показник: у силах оборони України кількість нових ОВТ не перевищує 10%. Експерти ЦДАКР більш скептичні: нових ОВТ не більш як 5-6%, з урахуванням іноземної військової допомоги й зусиль волонтерів!

2 квітня ц.р. Путін затвердив "Концепцію розвитку повітряно-космічної оборони РФ на період до 2030 р.", в межах якої Росія розгорнула програму модернізації стратегічної авіації. Серед іншого, в межах програми 2019 р. планується завершити модернізацію бомбардувальника-ракетоносця Ту-95МСМ, до кінця 2020-го — стратегічний бомбардувальник Ту-160М. Цього року активізувалися випробування винищувача 5-го покоління Су-57 і важкого ударного безпілота "Охотник". Міноборони РФ і держкомпанія "Сухой" підписали 2019 р. контракт на модернізацію великої партії фронтних винищувачів-бомбардувальників Су-34 (покоління++). Крім того, 16 травня ц.р. Путін запевнив співгромадян, що ПКС РФ у найближчі роки все-таки отримають 76 Су-57 замість запланованих 12–15. З 2020 р. ПКС РФ також отримають перші нові комплекси ППО С-350 "Витязь" (дальність ураження 60 км). А ще цього року в РФ офіційно оголосили про початок виробництва перспективних систем протиракетної та протиповітряної оборони С-500 "Прометей", які почнуть поставляти з 2020 р.

Варто зауважити: РФ проводить серію заходів щодо забезпечення якісної переваги за допомогою сучасних засобів бойового управління, автоматизації процесів прийняття рішень, скорочення циклів бойового управління. Крім поставок АСУ "Акація", для управління військами віднедавна поставляються комплекси єдиної системи управління тактичною ланкою (ЄСУ ТЛ) "Созвездие-М2" і ЄСУ оперативно-тактичної ланки (ОТЛ) "Андромеда-Д". У Західний військовий округ почали поставляти нові комплекси радіоелектронної боротьби (РЕБ) "Палантин". А на окупованих територіях України виявлено й автоматизовані станції встановлення перешкод радіозв'язку Р-378а "Тобол", призначені для придушення радіозв'язку. А також новітні системи РЕБ "Красуха", "Леер", "Репелент" і вперше продемонстрована тільки 2017 р. "Былина".

Ці штрихи до загальної картини переозброєння відбивають загальну тенденцію курсу переозброєння: розвиток ракет і їх носіїв (літаки), посилення ППО, досягнення переваги за допомогою технологій (системи управління і РЕБ).

Бюджетні пастки в Україні

Слід зауважити, що витрати держбюджету-2020 на забезпечення нацбезпеки зростуть тільки на РНБО, де за бюджетною програмою "Нерозподілені витрати на національну безпеку й оборону" передбачено 28 млрд грн. Як очікується, вони фактично підуть на латання неминучих численних дірок. Тут не зайве буде згадати, що згідно з пропозиціями до Бюджетної декларації на 2020–2022 рр. за статтями забезпечення нацбезпеки (підписаної колишнім секретарем РНБО Олександром Турчиновим), витрати на оборону й силові структури мали зрости вдвічі по кожному відомству. Замість цього в нас зменшення майже по всьому фронту: менше на 400 млн грн отримає прикордонне відомство, майже на 100 млн менше — НГУ, на 170 млн грн менше передбачено фінансування СБУ, на 20 млн грн менше виділено СЗР, на 345 млн грн менше — Держслужбі спецзв'язку й захисту інформації, на 600 млн грн менше — Держслужбі надзвичайних ситуацій, нарешті, на 1,6 млрд грн зменшиться фінансування військового відомства.

Досить цікаво, що найбільшого удару зазнає процес переозброєння. Стаття "Розвиток, закупівля, модернізація і ремонт озброєння, військової техніки, засобів і обладнання" зменшиться на 1,14 млрд грн. Говорячи про перипетії переозброєння, експерти не стомлювалися нагадувати, що 600 млн дол. на рік (приблизні показники 2017-го, 2018-го й 2019-го після відрахування зі згаданих вище 4–5 млрд грн на утримання і ремонт ОВТ) не дадуть змінити вигляд армії. Такі темпи переозброєння могли б улаштувати мирні роки початку міленіуму, але не країну, що стикнулася з екзистенційним викликом. А наступного року, схоже, не буде й звичних 600 млн дол. — після відрахування витрат на ремонт виходить тільки 500 із гаком...

Саме час нагадати, що на п'ятирічку, що завершується, було заплановано виділити на переозброєння близько 170 млрд грн, за які модернізувати ППО країни, закупити засоби захищеного зв'язку й радіоелектронної боротьби, артилерійської розвідки й навігації, безпілотні авіаційні комплекси (БАК), високоточні засоби ураження різного базування, високоточні артилерійські й протитанкові системи, керовані авіабомби, нарешті, створити єдину автоматизовану систему керування

ЗСУ, і ще побудувати москітний флот і корвет. Більшість із цього переліку, як здається, так і залишиться планами...

Та така ситуація вдарить не тільки по переозброєнню. Скажімо, такий найважливіший елемент асиметричного потенціалу України, як Сили спеціальних операцій, також опиняється без ресурсів на розвиток. А ще дуже нелегко новому міністрові оборони буде виконати свої обіцянки — щодо наближення армії до стандартів НАТО, створення мотивації для контрактників, формування фонду службового житла. Але найголовніше — нічого принципово в армії наступного року не зміниться, оскільки бажання змін не підтверджене ресурсами. Бюджет "тупцювання на місці" не дасть змоги думати про професійну армію. Можливо, тому про неї нічого й не сказано в програмі уряду. Зате випирає інша мерзенна тенденція: не скажу вам за всю Україну, але в Київській області потенційних призовників працівники військкоматів "беруть" рано-вранці у супроводі поліції. Здогадайтеся, добре це чи погано для іміджу армії.

Армія чисельністю 250 тис. чоловік (мовчу про сили оборони, загальна чисельність збільшує кількість боєздатних людей у погонах ще на 100 тис. чоловік) проїдає 72–76% оборонного бюджету. Замкнене коло, яке не дозволяє закуповувати нові системи й створити "цифрову" армію, яка дозволила б захистити країну й максимально зберегти життя солдатів і офіцерів.

Ставки на технології як перший крок до цифрової армії

Навіть побіжний огляд дозволяє стверджувати: Україна при дотриманні нинішнього курсу розвитку оборонного потенціалу не має жодних шансів здобути перемогу в лінійній війні з Росією. Чи є адекватний підхід до реалізації завдання захисту території та суверенітету держави? Є!

Дуже багато епізодів, що стосуються зміни парадигми ведення сучасної війни, промовляють на користь ревізії лінійних підходів, властивих зокрема й нинішньому військовому керівництву України. Ментально вихований радянським часом генералітет готується воювати фронтами й арміями. Тоді як більшість розвинених держав (зокрема й США) переходять до концепції дії автономних підрозділів і мобільних груп. Засоби виявлення й ураження, засоби управління, блокування і зв'язку перетворюються на сучасну панацею. Навіть вереснева атака дронів-кілерів у Саудівській Аравії свідчить: ґрунтовної втрати можуть завдати відносно недорогі засоби ураження. Особливо якщо їх багато. Деякі аналітики вважають, що ідею "москітного" флоту цілком можна перенести в повітряний

простір і для посилення наземного компоненту — у вигляді орди роботів-кілерів. Насправді, може, є сенс зробити тисячу відносно нескладних дронів-кілерів замість модернізації одного МіГ-29 (колишнє керівництво Міноборони протягувало версію ізраїльської Elbit Systems, яка передбачає модернізацію десятка літаків по 40 млн дол. (!) кожен — фактично в половину вартості нового F-16)? Адже й досі Генштаб не висловився щодо того, на яких літаках літатимуть українські пілоти через 5–7 років. Якщо 2008 р. ідея використання китайського планера, запорізького двигуна й ракет Р-27 виробництва київської ДАХК "Артем" видавалася цілком актуальною, то 2019 р. починати будувати "українську версію" Як-130 уявляється не просто утопією, а справжньою дурістю. Чекати американських F-16? Сама думка про це жолобить...

У кожному разі, одним з найважливіших завдань трансформації ЗСУ в "цифрову" армію є збереження життів військових, тому перенесення акцентів на застосування силами оборони України високотехнологічних ОВТ і асиметричної зброї може стати головним чинником стримування гарячих голів у Кремлі.

Об'єднана група експертів Національного інституту стратегічних досліджень і Українського інституту досліджень безпеки за участі деяких структур Національної академії наук України дійшла висновку, що для України є можливість здійснити оперативний "квантовий" стрибок у переозброєнні сил оборони — створити "технокластер", тобто координаційну структуру з розвитку найперспективніших оборонних технологій. Це технології, що змінюють формат сучасного бою, а надалі — і формат майбутньої війни. Ще до ревізії технологічного поля профільні експерти виділили такі напрями, як розвиток ВАК і робототехніки різного призначення, розвиток систем управління військами, радіоелектронної розвідки і РЕБ, РЛС виявлення й засобів захищеного зв'язку. А крім того, виділення в окрему галузь досліджень і розробок зброї на інших фізичних принципах. Насправді виявилось, що в Україні є й такі можливості. Зокрема створення зброї нелетальної дії — з чинниками впливу імпульсів на людину (від болісного сприйняття до неприємності). Використання технологій нелетального кінетичного й хімічного впливу, електромагнітного випромінювання, спеціальної акустики. А також засобів впливу на ОВТ супротивника. Все сказане вище не фантастика, а результат попереднього вивчення експертами можливостей створення Україною асиметричного щита стримування російської агресії.

Беручи до уваги, що розробки нових високотехнологічних озброєнь нині майже повністю зосереджені в приватному секторі, а також непримиренність нинішньої влади до ідеї створити міністерство оборонної промисловості, для розробки передових технологій слід створити державний орган, наприклад, Агентство з розвитку оборонних технологій. Зрозуміло, така структура має функціонувати згідно зі стратегічним оборонним плануванням. Фактично, такий орган за принципом американської DARPA має формулювати, що потрібно силам оборони і як це зробити. І координувати роботу державно-приватних консорціумів, у яких можуть брати участь державні дослідницькі інститути, приватні підприємства, структури НАНУ, університети й, за потреби, приватні компанії, зокрема іноземних держав.

Експерти розглянули дві логічні версії створення такого агентства — як окремого в підпорядкуванні Кабінету міністрів України (за принципом ДКАУ), так і в підпорядкуванні Міноборони. Другий підхід видається ліпшим, оскільки в цьому разі міністр оборони як член уряду приймає напрями розвитку технологій і готує їх до затвердження урядом (після чого вони набувають статусу "захищених" держпрограм, тобто незалежних від розподілу річного держбюджету). Ключовим елементом успіху може стати формування в межах роботи "технокластера" кількох (чотирьох-п'яти) "захищених" державних програм.

Зрозуміло, що без бюджетного наповнення ідею реалізувати не можна. Експерти при цьому вважають, що 3–6 млрд грн щорічно — цілком прийнятна цифра (для порівняння: бюджет американського агентства DARPA 2010 р. становив 3 млрд дол.). Особливо, якщо згадати, що йдеться про захист держави й розвиток високотехнологічного сектора економіки.

На додаток можна створити і спеціальний фонд інноваційних розробок у сфері безпеки, який можна було б наповнювати різними способами. По-перше, направляти 30% прибутку спецекспортерів (замість перерахування в держбюджет, як тепер). По-друге, використовувати кошти від приватизації підприємств ОПК. По-третє, залучати інвестиції від приватних й іноземних інвесторів, яких можна мотивувати можливістю реалізувати результати розробок як у рамках держоборонзамовлення, так і на ринках третіх країн.

У кожному разі, треба щось робити для розвитку оборонного потенціалу. Інакше Україна ще довго залишатиметься вразливою мішенню для ворожої держави на

північному сході. А суспільство здригатиметься від сумних зведень на східному фронті.

Автор: Валентин Бадрак